

25.45x29.96	1/2	עמוד 20	מקור ראשון - שבת	08/12/2023	88503133-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

תקרית דיפלומטית

לישראל דווקא יש מדיניות חוץ. ספר המגולל את מסכת הדיפלומטיה הישראלית מציג את מסעה של הציונות משתדלנות למדינה שהיא מעצמה אזרית

לא על הצדק לבדו

ספר על ההיסטוריה הדיפלומטית של מדינת ישראל והאתגרים שניצבים בפניה בזירת יחסי החוץ, מציג את נס הקמתה וקיומה של המדינה היהודית. הרהורים מהחזית / שמואל מרצבך /

"אנחנו חוששים ממידותיך הטובות. העולם אוהב את ההפך, העולם משתגע לטירוף". אבא אבן מבקר בארמון מלך ומלכת תאילנד, 1967 צילום: לע"מ

ישראל לא הייתה לברה במאבק על קיומה. הצדק היה איתה כל הזמן. למעשה היה נדמה שלעולם לא ניפטר ממנו, כתב אפרים קישון ב"סליחה שניצחנו", ותמצת את התחושה העשויה להתלוות לעיסוק בזירה הדיפלומטית: תחושת הצדק הנדרש להגשים עצמו באמצעים זרים, ציניים וכוחניים. ואומנם "סליחה שניצחנו" הוא סאטירה מילולית וגרפית המכוונת כולה נגד הדיפלומטיה המאופקת בכלל, ונגד הדיפלומטיה האבא-אבנית הרהוטה בפרט. גישתו של קישון רווחת לעיתים גם חוגי הימין כיום, ובכל זאת לא על הצדק לבדו תחיה המדינה.

בספרו מאיר העיניים "הכוכב והשכט", שמהדר"ה עברית שלו ראתה אור לאחרונה בהוצאת מערי"ת, מגולל ד"ר עמנואל נבון, מומחה ליחסים בינ-לאומיים ועמית בכיר במכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון (JISS), את מסכת ההיסטוריה הדיפלומטית של מדינת ישראל, ומפריך במידת-מה את טענתו הידועה של הנרי קיסינג'ר המנוח: "לישראל אין מדיניות חוץ, רק מדיניות פנים".

זהו גם סיפורה של הציונות משתדלנות לעוצ"מה, מקיום ב"חסד לאומיים" למעצמה אזרית. הג"רסה האנגלית של הספר ראתה אור לפני כשלוש שנים (ריאיון עם המחבר התפרסם במוסף דיוקן בתאריך י"ט בטבת תשפ"א), ועתה זוכה הקורא העברי לתרגום משובח. כאן המקום לציין את עבודתם המעולה של המתרגמת וצוות העורכים, שהוציאו מתחת ידם כלי נאה שעקבות הלעז אינן ניכרות בו. את הספר מעטרת הקדמה מאת נשיא המדינה יצחק הרצוג, דיפלומט בן דיפלומטים ואחיינם של דיפלומטים (אבא אבן ויעקב הרצוג).

שני קטבים רוחשים מתחת לפני הספר הזה, והם מיוצגים בשמו: הכוכב – הערכים, הרעיונות, האידאליים, אם נרצה, ה"צדק" של קישון; והשכט (מלשון מטה מלכים) – הדרכים למימוש הערכים הללו, לעיתים גלויות, לעיתים עקלקלות. שהלא זוהי הדיפלומטיה: תמרון במרחב רווי אינטרסים סותרים וסבוכים. השמות מבוססים על פירוש לפי סוק מברכת בלעם, "דרך כוכב מיעקב וקם שבת מישראל", המופיע כמוטו בראש הספר, לצד מיי

של הדיפלומטיה שקרמה להקמת המדינה: מהר-צל ועד ויצמן, מהצהרת בלפור ועד כ"ט בנובמבר. בהיסטוריה הציונית נודע המאבק בין תפיסת הציונות המדינית והמאבק להשגת צ'ארטר מבית מדרשו של הרצל, לעומת תפיסת הציונות המעשית, נוסח פתגמו של טרומפלדור "במקום בו תחרוש המחרשה היהודית את התלם האחרון שם יעבור גבולנו", ומיוזג בתפיסת הציונות הסינתטית שוויצמן הוא מייצגה המובהק. ואומנם גיבוריו הגדולים של הספר הם חיים ויצמן ואבא אבן, כמי ששילבו קסם אישי, יכולת רטורית ועמדת השפעה. יש להעיר כי הקביעה שלפיה "בעיני רוב היהודים האורתודוקסים שדבקו באמונה בכיאת המשיח, הרצל מרד ברצון האל" (עמ' 48) היא קביעה בלתי מבוססת המקבלת את הנרטיב ההיסטורי החרדי השגוי, כפי שהראה לדוגמה משה נחמני בא-סופת הספרי הרבנים על הרצל, "לב האומה" (ירו' שלים תשע"ט). גם קביעת פרשת דרייפוס כמאורע שחולל את המפנה בתפיסתו של הרצל (שם) איננה מדויקת, כפי שכבר הראו פרופ' שלמה אבינרי וד"ר יצחק וייס.

השער השני מסכם את תולדות יחסי היהודים

מרה של הקרדינל רישלייה, מדינאי ואיש כנסייה צרפתי מן המאה ה-17, המוכר כאחד מאבות תפישת הריאליזם הפוליטי, שלפיה טבען של מדינות הוא אנוכי ואינטרסנטי, והשגת כוח ועוצמה היא שמרד ריכה אותן ולא עקרונות מוסריים.

אויבו של אויבי הוא ידידי

שלושה שערים נפתחים לפנינו. השער הראשון עוסק ב"יסודות ההיסטוריים של הדיפלומטיה הישראלית"; השער השני ב"תקומת ישראל והסכסוך הישראלי-ערבי"; ואילו השער השלישי דן במקומה של "ישראל בזירה העולמית". נושאי השערים כרו כיום זה בזה כמובן, ובטבורם עומדים מלחמות העולם והסדר העולמי החדש שנוצר בעקבותיהן, המלחמה הקרה, התמיכה הסובייטית במדינות ערב ואפריקה, הנפט הערבי והסכסוך בין ישראל למדינות ערב, ובהמשך נפילת ברית המועצות והמעבר לעולם רבי-קוטבי – אך החלוקה מועילה והחזרות מועטות. להוציא הפרק הראשון, החר"ג, העוסק ביסודות תיה של הדיפלומטיה היהודית בימי קדם, ממלכות דוד ושלמה ועד בריכוכא – בחירה מעניינת כשלעצמה – השער הראשון מספר את סיפורה

הכוכב והשכט

עמנואל נבון
מאנגלית: זהבה מרקוס
מערכות, 2023,
עמ' 352

שמואל מרצבך הוא עורכם של ספרים, כתבי עת ומחקרי מדיניות

23.75x29.23	2/2	עמוד 21	שבת - מקור ראשון	08/12/2023	88503204-0
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

של אסטרטגיית הפריפריה: היחסים המתהדקים זה שני עשורים עם מדינות המפרץ, אורבייג'ן, סודאן ומרוקו ועוד. כפי שמסכם נבון, "אסטרטגיית הפריפריה של ישראל לא עברה מן העולם; שחקניה התחלפו בשנים האחרונות".

נשק הנפט

פרקי השער השלישי, "ישראל בזירה העולמית", מרתקים והם מחולקים על פי מדינות ויבשות. בכר לם ניכרת מלאכת הקיצור, הברירה והבחירה. פרק 10, "הפרדוקס האירופי", מגולל את יחסיה המררכבים של ישראל עם בירות אירופה וזן בקצרה גם ב"קבוצת וישיג'רד" (ברית פוליטית של ארבע מדינות מרכז-אירופיות: הונגריה, פולין, צ'כיה וסלובקיה), וביחסים המתהדקים עם יוון וקפריסין (גם בעקבות תגליות הגז ופרויקט האיסט'מרד); פרק 11, "הברית עם ארצות הברית", משרטט קווים לתולדות הברית הישראלית-אמריקנית; פרק 12, "החידה הדרסית", נסוב על יחסי ישראל וברית המועצות.

יתר הפרקים עוסקים בנושאים חשובים ובחלקם בלתי מוכרים-יחסית: פרק 13 דן במסעה הארוך של ישראל לאסיה וביחסיה עם סין, הודו, יפן ומדינות רבות נוספות; פרק 14 עוסק במרוץ לאפריקה, בעלייתם ונפילתם של הקשרים עם בירות אפריקה בשנות השישים והשבעים (שכתוצאה ממנה בחרה ישראל לתמוך בדרום אפריקה, למרות משטר האפריטהייד שנהג בה - ושוב משיקולים של ריאליזם ליישק) ובעלייתם המחודשת בשני העשורים האחרונים, לנוכח היתרונות הכלכליים והצבאיים של מדינת ישראל. פרק 15 עוסק ביחסיה של ישראל עם מדינות אמריקה הלטינית והדילמות המוסריות שהיו כרוכות ב"דיפלומטיית הנשק" הזו. פרק נוסף עוסק באתגר יהדות התפוצות, ובין השאר מציג את סוגיית הזהות הכפולה ואת משבר הכותל, ופרק אחר ב"תיאטרון של האומות המאוחדות" - ושמו מלמד על האופן שבו מביט המחבר על גוף ציני זה. את השער חותם פרק רביחשיבות העוסק בהיסטוריה של "נשק הנפט", בחרם שהטיל אופ"ק, ארגון מדינות הנפט, על ישראל לאחר מלחמת יום הכיפורים ומשמעויותיו בשדה הבינלאומי, ובהמשך בעליית מעמדה של ישראל כמעצמת אנרגיה ובהשלכות העתידיות של מגמות שונות בשוק האנרגיה - המחלישות את כוחן של יצרניות הנפט ומגדילות את כוחה של ישראל.

בפסקה ידועה ב"אורות המלחמה" כתב הראי"ה קוק: "עזבנו את הפוליטיקה העולמית מאונס שיש בו רצון פנימי". כוונתו היא ל"ניהול ממלכה" כלשונו והנהגת מדינה, ובכלל זאת מלאכת הדיפלומטיה. שיבת העם היהודי למעגל ההיסטוריה היא גם שייבתו אל הפוליטיקה העולמית, אל נבכי הדיפלומטיה העקלקלים, אך הפעם מתוך עמדה הכוללת כוח צבאי וכלכלי ועמדה מוסרית נחושה. "הכוכב והשי"ב" מתאר בפנינו ניסיון עיקש - ומוצלח - לשלב בין קוטב הצדק לקוטב האירוניה והכוח. ואומנם כך ניבא הראי"ה: "הנה הגיע הזמן, קרוב מאד, העולם יתבסס ואנו נוכל כבר להכין עצמנו, כי לנו כבר אפשר יהיה לנהל ממלכתנו על יסודות הטוב...". קריאה בפרקי הספר בזמנים הללו - בין רעמי התותחים ועקבות הזחלים - מעוררת מחשבות לגבי השפעת מאורעות החודשים האחרונים, השפעה

כבירה שעיקרה עוד לפנינו: יחסי ישראל ויהדות התפוצות, בפרט יהדות ארה"ב, וגלי ההדף שלהם (בין היתר אל מול אנטישמיות ישנה-חדשה); יחסי ישראל ומדינות המערב ותמיכתן במאבקה של ישראל, לצד המגבלות שמשיתים עליה היחסים הללו; הייצוא הביטחוני ותעשיית הנשק הישראלי לית שהוכיחה עצמה בשדה הקרב (על המשמעויות ארוכות הטווח הקשורות בעסקים מעין אלו); יחסי ישראל והמדינות הסוניות והסכמי אברהם; בריתות הפריפריה הנוכחיות - הגלויות לנו ושאינן גלויות לנו - ועוד.

"האם אנו רפובליקת בנות?"

בקטע נוסף מתוך "סליחה שניצחנו" פונה קישון לאבא אבן, מתריס כלפיו בנימה אופיינית: "אנחנו יודעים שאתה מייצג אותנו בפניהם בכבוד ובתבונה ובהדרגה פנים", ומוסיף: "זהו בדיוק הרבר שאנחנו חוששים ממנו. אנחנו חוששים ממידותיך הטובות, מן העובדה שהנך מדינאי תרבותי, שקול ונעים הליכות. העולם אוהב את ההפך. העולם מחשיב פזיזות וקלות ראש. העולם משתגע לטירוף". גישתו של נבון שקולה והירה. בהתאם לה הוא מבקר את נתניהו על נאיומו בקונגרס האמריקני במרץ 2015, ותולה בו בין השאר את העובדה שבמוצאי כהונתו לא הטיל הנשיא אובמה וטו על החלטה 2334 של מועצת הביטחון. ובכל זאת, הקורא תוהה לעצמו אם כיום - נוכח מעמדה של ישראל בעולם - לא ניתן לעיתים "להשתגע", ואפילו במעט, ברוח תגובתו של בגין בפני השגריר האמריקני לאחר סיפוח הגולן: "מה פירושו של דבר שארה"ב שוקלת להעניש את ישראל על סיפוח הגולן? האם אנו מדינה צמיתה או רפובליקת בנות? או ילד סורר שמגיעות לו מכות?"

ואומנם, מעדותו של רון דרמר - כפי שהיא מוראת בספרו הטרי של ד"ר רפאל בן-לוי, Cultures of Counterproliferation - עולה שדווקא נאיומו התקיף של נתניהו היה ממחוללי הסכמי אבי רהם ושימש נקודת מפנה ביחסן של מדינות המפרץ למדינת ישראל (בתהליך שהבשיל כעבור כמה שנים להסכמי אברהם), כאשר נוכחו לדעת שמדינת ישראל איננה "מדינה צמיתה" אלא מדינה עצמאית בעלת עמדה משלה, השונה לעיתים מן העמדה האמריקנית.

כך או כך, "הכוכב והשבט" שופע ידע, תוכנות ואנקדוטות, ומציג בפנינו את נס הקמתה וקיומה של המדינה היהודית, כמדינה זעירה ועולת ימים, בעלת גבולות שאינם בני הגנה, בג'ונגל עיון, ולא פחות מכך את נס הפיכתה למעצמה אזורית - החיה בקרב משפחת העמים בזכות ולא בחסד, מתוך ערצמה צבאית, טכנולוגית, כלכלית ואנרגטית. הספר גם מדגים את האתגרים הדיפלומטיים שבפניהם ניצבת מדינת ישראל.

אחיזה בכוכב ובשבט חיונית לדיפלומטיה הע"בית והישראלית. כפי שכותב נבון, "התנ"ך מזהיר שוב ושוב שעצמאותם הלאומית של היהודים מרי תנית בנאמנותם לברית סיני. ללא השבט נתון הכוכב בסכנת הכחדה; ללא הכוכב אין לשבט תכ"לית". במובן זה, אפשר לראות בספר קריאת כיוון לעשייה ולהגשמה בתחום שהוונח עד כה, מדעת ושלא מדעת, ברצון ובאונס - בייחוד בידי האמונים על ברית סיני. ●

ומדינות ערב והפלסטינים בארץ ישראל מאז קום המדינה, ומעניק פרספקטיבה בינלאומית למאורעות שאנו רגילים לראות מנקודת מבט ישראלית: התמיכה הצרפתית במבצע קדש, כתוצאה מאינטרס משותף נגד נאצר שתמך בלאומנים האלג'יריים שנלחמו בצרפת, ובגידתו של דהגול כעבור עשור כתוצאה מדעיכת האינטרס המשותף; מלחמת ששת הימים כ"תולדה של המדיניות הסריבייטית", "כדי להוכיח למדינות ספקניות בעולם השלישי את ערכה של ההזדהות עם ברית המועצות", והסכמי השלום עם מצרים שמטרתם מבחינת האמריקנים הייתה הוצאת המצרים מחיקה של ברית המועצות.

פרק מעניין במיוחד בשער זה, פרק 7, עוסק באסטרטגיית הפריפריה שהגו בךגוריון וראשי המוסד בשנות החמישים, וביקשה "לעקוף" את המזדה התיכון הערבי העוין באמצעות בניית קשרים צבאיים עם משטרים לא ערביים ואנטי-סובייטיים במרחב הגדול של המזרח התיכון: איראן, טורקיה ואתיופיה". כך נוצר "משולש אסטרטגי" סביב ישראל, שיסודו בהנחה כי "אויבו של אויבי הוא ידידי". במסגרת הפרק דן המחבר בגלגולה הערכני